

пригоды *от* неприятеля, або *отъ* огню, непотреба большого примету и подсады яко тые дома их». На вимогу влади знести вказані будівлі міщани заявили, що «не мають где селитися» [9 ЛМ кн. 561 Ревізії.60, с. 145].

Отже, військові повинності в містах Волині різного підпорядкування і правового статусу грали важливу роль у забезпеченні власної оборони міст та оборони ВКЛ загалом. Зазначений період в царині оподаткування населення волинських міст характеризувався переходом від змішаного натурально-грошового до грошового податку.

Список використаних джерел

1. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х т. Т. 1. *Статут Великого князівства Литовського 1529 року* / за ред. С. В. Ківалова, П. П. Музиченка, А. І. Панькова. Одеса: Юрид. л-ра, 2002. 464 с.
2. Вебер М. Город. *Вебер М. Избранное. Образ общества*; пер. з нем. Москва: Юрист, 1994. 704 с.
3. Луцька замкова книга 1560–1561 рр. Пам'ятки української мови. Серія актових документів і грамот / підгот. В. М. Мойсієнко, В. В. Поліщук. Луцьк, 2013. 733 с.
4. Lietuvos Metrika (1499–1514). Kn. Nr. 8. *Užrašymų knyga 8* / parengė A. Balulis. R. Firkovičius, D. Antonavičius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995. 708 p.
5. Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кніга 28 (1522–1552 гг.). Кніга запісаў 28 / падрыхт. В. С. Мянжынскі. Минск: АТЕНАЕУМ, 2000. 312 с.
6. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, учрежденной при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Ч. V. Т. 1: Акты о городах (1432–1798). Киев: Университет. тип., 1869. 636 с.
7. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 28 Володимирський гродський суд. 1566–1756 рр. Оп. 1. Спр. 2. Владимирская гродская записовая и поточная книга 1567, 222 арк.
8. Янушкевич А. Н. Ливонская война. Вильно против Москвы: 1558–1570. Москва: Квадрига Русская панорама, 2013. 384 с.
9. Литовська Метрика. Кн. 561. Ревізії українських замків 1545 року / підгот. В. М. Кравченко. Київ: [б. в.], 2005. 598 с.
10. Lietuvos Metrika (1494–1506). Kn. Nr. 6. *Užrašymų knyga 6* / parengė Algirdas Balulis. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2007. 477 p.
11. Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie / Wydanie przez B. Gorczaka. T. IV. 1535–1547. Lwów, 1890. 647 s.
12. Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie / Wydanie nakładem właściciela / Pod kier. Z. L. Radziwińskiego. T. I: 1366–1506. Lwów, 1887. 204 s.
13. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 9 (1511–1518). *Užrašymų knyga 9* / parengė K. Pietkiewicz. Vilnius: Žara, 2003. 616 p.

Гаврилюк Світлана (Луцьк)

МУЗЕЇ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ПРИВАБЛИВІ ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ

Однією з найважливіших складових системи туристичної дестинації виступають музеї – багатофункціональні заклади, призначені для вивчення, збереження, використання та популяризації пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, залучення різних категорій громадян до вивчення національної і світової історико-культурної спадщини. В останні два десятиліття музеї все активніше перетворюються із сховищ культурних цінностей у потужні центри культурно-пізнавального туризму, а високі темпи розвитку туристичної галузі сприяють урізноманітненню змісту, напрямів і форм роботи музейних закладів. Серед найбільш упроваджуваних останнім часом новацій у музейництві України, які суттєво впливають на привабливість музеїв як об'єктів культурного туризму – приведення у відповідність до вимог часу музейних експозицій, комп'ютеризація й автоматизація обліку музейних фондів, оцифрування найцінніших музейних предметів і колекцій, проведення міжнародних тематичних конференцій, створення власних сайтів, використання в роботі аудіогідів, віртуальних 3D-

екскурсій, застосування QR-кодів, створення умов для відвідування музеїв особами з обмеженими можливостями, налагодження взаємовигідного партнерства з туристичними агенціями тощо [6, с. 56].

Окремі аспекти означеної теми знайшли висвітлення в наукових публікаціях вітчизняних дослідників [9; 1; 11; 13; 12; 4; 10; 6; 5; 14]. У даній статті увага здебільшого звертатиметься на невіршені проблеми та перспективи музеїв Волинської області щодо посилення їх привабливості як об'єктів культурного туризму.

За останні двадцять років кількість музеїв у світі зросла вдвічі: у США, наприклад, з 4714 наприкінці ХХ ст. до 9005 одиниць на початку другого десятиліття ХХІ ст. Кількість музеїв в Україні зросла з 225 у 1991 р. до 574 у 2017 р. [14, с. 62]. Це засвідчує вагомий роль і участь музейних закладів у культурному житті суспільства.

Станом на 1 січня 2021 р. у Волинській області діяли 17 музеїв комунальної власності (в тому числі Волинський краєзнавчий музей, якому підпорядковано 5 музеїв – 4 відділи і філіал), 89 музейних закладів на громадських засадах [3, с. 159; 15]. Окремі з них включені до концепції «туристичних магнітів» Волині, яку влітку 2020 р. презентували у Луцьку Президентові України Володимирі Зеленському і яка була визнана однією з кращих в Україні [8]. Під час зустрічі з Президентом підкреслювалося, що в області розроблено шість туристичних маршрутів, які будуть представлені на сайті «Волинь туристична». Зокрема, для огляду у ході туристичних маршрутів пропонуються Торчинський історичний музей імені Григорія Гуртового, Затурцівський меморіальний музей В'ячеслава Липинського, музей Ігоря Стравінського в Устилузі, Колодяжненський літературно-меморіальний музей Лесі Українки, музей історії сільського господарства Волині у селі Рокині, Маневецький краєзнавчий музей (інтерес викличе такий оригінальний раритет як човен-довбанка), музей меду в селі Баїв. Як бачимо, музейні заклади планується активно використовувати у туристичній індустрії області [8].

Розвиток музейного туризму у Волинській області, постійні модифікації у туристичній галузі спонукають музеї до змін, адаптації до вимог ринку надання туристичних послуг. Тому, вивчаючи міжнародний і наявний український досвід, рекомендації міжнародних музейних і туристичних організацій музеї Волинської області впроваджують певні інновації, нові креативні форми роботи. Так, до інновацій музейних закладів Волинської області в останнє десятиріччя варто віднести організацію нових або перебудову діючих експозицій. Наприклад, у родинному будинку садиби Липинських (село Затурці) відкрито експозицію єдиного в Україні і світі музею українського історика, політолога і державного діяча початку ХХ ст., уродженця Волині, поляка за походженням В'ячеслава Липинського. У 2011 р. розпочав роботу Музей історії Луцького братства. Він став першим в Україні музейним закладом, присвяченим окремій братській асоціації. Його експозиція базується на найновіших розробках провідних українських істориків, історичних ілюстраціях та рідкісному архівному матеріалі [4, с. 149].

24 серпня 2018 р. у Луцьку відкрився Музей сучасного українського мистецтва Корсаків. Він володіє колекцією творів мистецтва ХХ–ХХІ ст. українських художників, графіків, скульпторів, що нараховує понад 800 предметів. Метою діяльності музею є, зокрема, сприяння творчій діяльності українських митців та розвитку молодшої генерації художників, створення простору для рефлексії, дискусій та пошуку істини, де відвідувачі будуть переживати унікальний естетичний досвід, здобувати натхнення та пізнавати мистецтво. На це спрямоване й оригінальне оформлення експозиції, виконане на рівні сучасних європейських музейних підходів [4, с. 149].

Доба незалежності України для музейної справи Волинської області стала часом не лише створення повноцінних експозицій, а й активного проведення виставкової діяльності. Плідну роботу в цьому напрямі, результатом якої є відкриття щороку кількох десятків нових виставок, проводять наукові співробітники Волинського краєзнавчого музею (ВКМ). Зокрема, організацією чималої кількості нових виставок ознаменувалася робота працівників ВКМ у 2013–2022 рр. [2, с. 326–354; 3, с. 153–155]. Тільки у 2020 р. підготовлено та оформлено 57 нових стаціонарних та пересувних виставок. Серед них – виставки «Українське військо 1917–1921 рр.», «Хроніка Голокосту на Волині 1941–1942 рр.», «Українська Друга світова: 1939–1945» (до 75-ї річниці завершення Другої світової війни), «Панство на дозвіллі» (аристократичні розваги ХІХ – початку ХХ ст. на Волині), виставка одного експонату – рукописного зошита Лесі Українки, художньо-меморіальна виставка «Андроник Лазарчук: родом з Волині, серцем – з Україною» (експонувалася в Художньому музеї м. Луцька – відділі ВКМ – до 150-річчя від дня народження визначного художника), ін. [3, с. 153–154].

Заслугує на увагу й така форма роботи волинських музейників, як обмін виставками з музеями, різноманітними установами та організаціями України, зарубіжних держав (наприклад, Республіки Польща). Продукуються і спільні міжмузейні виставкові проекти. Такого плану виставки,

що формуються із колекцій декількох музеїв, архівних установ, бібліотек, стали традиційними у Волинській області [13, с. 65]. Співпраця волинських музеїв є яскравим прикладом того, що музейні колекції можуть і повинні працювати не лише в замкнутому просторі одного музею і, таким чином, надавати його діяльності інтерактивного характеру.

До новацій, що їх запроваджують музеї Волинської області в перші десятиліття XXI ст., належать також інтерактивні екскурсії, які передбачають діалог з відвідувачами. Популярними стали майстер-класи, вікторини, квести, заняття із старшокласниками з поглиблення знань з історії України тощо. Їх практикують у Волинському краєзнавчому музеї як ефективну форму роботи з музейною аудиторією, зокрема, з молоддю. Іншими новаціями є культурно-мистецька акція «Ніч музеїв» та захід «Луцьке історичне рукописання», що їх застосовують відповідно Художній музей у Луцьку та Музей історії Луцького братства [2, с. 251–252; 4, с. 149–150]. Музейні заклади Волинської області – серед ініціаторів та активних учасників культурно-історичних театралізованих шоу та фестивалів, що систематично проводяться у Луцьку, Володимирі, інших населених пунктах області. Одним з таких заходів є «Ніч у Луцькому замку» – щорічний арт-фестиваль на території Державного історико-культурного заповідника у м. Луцьку.

Як бачимо, завдання, що постають нині перед музейними закладами Волині, зумовлюють необхідність включення до концепції їх розвитку заходів із організаційного та економічного забезпечення майбутніх модернізаційних проєктів. Головним змістом такого забезпечення сьогодні є пошук шляхів оптимізації системи управління та організації музейної роботи, а також освоєння музеями додаткових джерел фінансування. Нині у Волинській області бракує досвідчених менеджерів вищої та середньої ланок управління музеями, які б займалися розробкою і втіленням у життя довготермінових стратегій розвитку й комерційної прибутковості музеїв, справами поповнення їх колекцій, проведення публічної діяльності й участі у глобальних системах соціальної комунікації. Існує проблема укомплектування штату музейних керівників менеджерами нових підрозділів: розвитку, маркетингу, PR і реклами.

Не менш вагомим фактором широкого використання означених закладів у галузі культурного туризму є створення сучасного музейно-туристичного продукту. Сам музей і його цікаві артефакти, оточуючі його території приваблять до себе увагу лише тоді, коли туристам буде запропоновано цікавий маршрут із широким колом різноманітних об'єктів. Вагомим фактором впливу на сприйняття тієї чи іншої тематичної екскурсії в межах культурного туризму може стати розміщення музеїв у спорудах, наприклад, XV–XIX ст., які є пам'ятками історії та архітектури. Поєднання показу музейної колекції з оглядом цих пам'яток має бути обов'язковим. Це, безумовно, доповнить позитивне враження туристів від екскурсії, сприятиме всебічному розвитку їх інтересів [9, с. 150].

Додатковим фактором в означеній справі може бути застосування різноманітних інсталяцій, проєктування та будівництво сучасних музейних приміщень, продуманих відповідно до кращих світових зразків (з урахуванням місцевих особливостей) та обладнаних найновішими досягненнями науки і техніки.

Крім того, більшості музеїв Волинської області необхідно розширити процес інтеграції своїх установ і підрозділів у сферу дозвілля. Він має знайти вияв у таких формах, як створення у музейних закладах функціональних приміщень для проведення відповідних заходів; поширення «індустрії дозвілля» в музеї (відкриття кав'ярень, крамничок з продажу сувенірів – певної брендової продукції з атрибутикою Волині, надання в оренду музейних приміщень для проведення рекреаційних та розважальних заходів); ширше використання в музейній діяльності дозвіллевих форм роботи (гуртки, вечори, майстер-класи, фестивалі тощо); залучення сучасних методик для активізації участі населення в культурно-дозвіллевих заходах, що проводяться музеями, зокрема, щодо організації днів культури, мистецьких фестивалів, виставок, систематичної трансляції радіо- і телепередач, удосконалення маркетингової діяльності музеїв, реалізації освітніх та культурних програм, створення умов для доступу до музейних цінностей людям з особливими потребами, надання системи пільг для волонтерів тощо. Переважна більшість музейних закладів області лише розпочинають таку роботу.

Важливим напрямом діяльності музею як привабливого туристичного об'єкту має бути поєднання в межах музейного закладу цілого комплексу функцій з організації туризму (передусім екскурсійної діяльності й розміщення відвідувачів). Надання туристові ночівлі в конкретному місці збільшує прибутковість обслуговування. Це своєрідний фундаментальний туристичний закон і він може бути застосований, за досвідом зарубіжних країн, і в організації культурного туризму у Волинській області. Ще однією вагомою справою музейних закладів Волині є створення якісної рекламної інформації та її поширення. Загальна реклама, навіть якщо вона буде яскравою і професійно виконаною, не принесе належного успіху. Йдеться про підготовку високоякісної друкованої продукції

(у тому числі іноземними мовами), аудіоінформацію про кожен зал, сувенірну продукцію, спеціальний сайт в Інтернеті, організацію рекламних турів для представників засобів масової інформації, туристичних структур тощо.

Ознайомлення з діяльністю музеїв Волині показує, що частина з них поширюють інформацію про свою історію, проведені заходи, фондові збірки на сторінках в соціальних мережах. Популярністю користувався сайт «Музейний простір Волині», який варто відновити й постійно наповнювати новими рубриками та свіжою інформацією. Особливо активізувалася робота музеїв на різних онлайн-платформах на початку 2020 р., коли пандемія COVID-19 поставила музейні заклади на межу виживання. Тоді й почали активніше створюватися сайти музеїв, поширюватися онлайн- та віртуальні екскурсії, а головним каналом комунікації з відвідувачами стали соціальні мережі [14].

Перспективи використання музеїв Волинської області як привабливих туристичних об'єктів пов'язані із загальною ресурсною базою розвитку туризму й ґрунтуються на новітніх тенденціях формування попиту на туристичний продукт. Розвиток туризму із залученням музеїв як культурно-освітніх і наукових закладів краю, які зберігають культурні цінності, може бути дієвим засобом національно-патріотичного виховання молоді, адаптації національного туристичного ринку до нинішніх соціально-економічних умов життя українського суспільства. Він сприятиме розвитку нової політики музеїв, котра б полягала у відкритості та ширшому доступі суспільства до пам'яток власної історії, культури, природи. Отже, туризм може й повинен стати не додатковим, а структуроутворюючим видом діяльності музеїв.

Можливість формувати й реалізовувати спеціалізовану туристичну програму є у кожного музейного закладу Волинської області. Музей не повинен пасивно очікувати, коли його «відкриє світ», а, навпаки, цілеспрямовано працювати задля підвищення престижу держави, в інтересах розвитку музейної справи та національного туризму. Цьому повинно слугувати також створення в області нових потенційно цікавих музеїв, а також здійснення музеєфікації об'єктів культурної спадщини, нових і цікавих для туристів [7].

Основний постулат стратегічного менеджменту для музеїв Волинської області можна сформулювати так: їх виживання і розвиток на перспективу залежить від здатності самих музейних закладів своєчасно передбачати зміни суспільних запитів, споживацької мотивації та ринкової кон'юнктури і відповідним чином адаптувати свою організаційно-обслуговуючу структуру і спектр номенклатури музейного продукту, враховуючи при цьому потреби культурного туризму.

Узагальнюючи викладений вище матеріал, можна констатувати, що впродовж кількох останніх десятиліть музеї розглядаються не лише як сховища артефактів, а й як заклади, покликані зацікавити відвідувачів власними колекціями, поширювати в соціумі культурно-пізнавальну інформацію, організувати цікаве дозвілля і стати важливим об'єктом ринку туристичних послуг. Тому не випадково як різновид історико-культурного туризму фахівці виділяють окремо музейний туризм. Це свідчить про те, що поряд із традиційними функціями музею сформувалася низка його нових можливостей, актуалізувалася соціальна, комунікаційна, рекреаційна діяльність. Виділення музейного туризму в окремих напрям підтверджує нагальну потребу суспільства у спілкуванні з музеями. Це зобов'язує керівництво цих закладів приймати креативні управлінські рішення, орієнтуватися на потреби часу, гнучко планувати й проводити роботу музеїв, виконуючи завдання збереження історичної пам'яті, формування національної свідомості, залучення туристів до ознайомлення з країною чи окремим регіоном через вивчення культурної і природної спадщини.

Інноваційна музейна концепція «відпочинок+пізнання і враження» повинна стати новою ідеологією кожного волинського музею. Це сприятиме ефективнішій популяризації музейних скарбів Волинської області серед туристів і посилить туристичну привабливість цих закладів.

Список використаних джерел

1. Вигоднік А. Василевська С. Маркетингова діяльність Музею волинської ікони. *Волинський музей: історія і сучасність*: наук. зб. Вип. 5: Матеріали V Всеукр. наук. історико-краєзн. конф., присвяч. 23-й річниці Незалежності України та 85-й річниці створення Волинського краєзнавчого музею, м. Луцьк, 16 трав. 2014 р. / Упоряд. А. Силук. Луцьк: Волин. краєзн. музей, 2014. С. 26–31.
2. Волинський музейний вісник: наук. зб. Вип. 9 / Упр. культури, з питань релігій та націонал. Волин. ОДА; Волин. краєзнавч. музей; каф. документознав. і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; упоряд. Є. Ковальчук, А. Силук. Луцьк : Волин. краєзнавч. музей, 2018. 378 с.
3. Волинський музейний вісник: наук. зб. Вип. 11 / Упр-ня культури, з питань релігій та націонал. Волин. ОДА; Волин. краєзнавч. музей; каф. музеєзнавства, пам'ятокознавства та інформ.-аналіт. діяльн. ВНУ ім. Лесі Українки; упоряд. Є. Ковальчук. Луцьк : ПП «Волинська друкарня», 2021. 176 с.

4. Гаврилюк С. Перспективи музеїв як об'єктів культурного туризму. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. № 7 (380). С. 144–153.
5. Карпюк А. В., Трофімук-Кирилова Т. М. Роль музеїв у туристичному розвитку та екскурсійній сфері міста Луцька. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1657/1594>
6. Карпюк З., Антипюк О., Качаровський Р. Історико-культурний потенціал музейної мережі у розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області. *Географія*. 2021. 3/4 (80/81). С. 55–64.
7. Ковальчук Є. Музеефікація об'єктів культурної спадщини: пропонувані практики. *Олика в європейській історії: відтворення історико-архітектурної спадщини*: наук. зб. : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Луцьк – смт. Олика, 29 – 30 жовтня 2021 року; упоряд. Є. Ковальчук, О. Карліна. Луцьк : ПП «Волинська друкарня», 2022. С. 13–18.
8. Концепція «туристичних магнітів» Волині – одна з кращих в Україні. URL: <https://voladm.gov.ua/new/>.
9. Лонткевич Т. О. Музеї на туристичних маршрутах Волині. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки*. Луцьк, 2008. № 1. С. 139–151.
10. Маньковська Р. Музеї як складова історико-культурного туризму. *Історико-культурний туризм: український та світовий досвід*. Зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. (Київ, 5 квітня 2019 р.) / Редкол. : О. П. Реєнт (голова), В. П. Капелюшний, І. К. Патриляк, О. П. Гончаров, Н. В. Терес. Київ : «Фоліант», 2019. С. 35–47.
11. Маньковська Р. В. Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть. Львів : Простір-М, 2016. 408 с.
12. Надольська В. Популяризація діяльності музеїв Волині: традиції та новації. *Науковий вісник Національного музею історії України*. Зб. наук. праць. 2017. № 2. С. 402–408.
13. Надольська В. Представлення музейної інформації відвідувачам: традиції та інновації музеїв Волині. *Волинський музейний вісник*: наук. зб. Вип. 8 / Упр. культури, з питань релігій та націонал. Волин. ОДА; Волин. краєзнавч. музей; каф. документознав. і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; упоряд. А. Силук. Луцьк : Волин. краєзнавч. музей, 2016. 416 с.
14. Романуха О., Бершова Л. Трансформація музейної сфери в умовах пандемії COVID-19. *Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури*. 2022. Том 5. С. 61–68.
15. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року. URL: <https://www.minregion.gov.ua/>

**Гулько Геннадій,
Мазурик Юрій (Луцьк)**

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ПОЛКОВНИКА ІВАНА БОГУНА НА ВОЛИНІ

Незважаючи на триваючі пандемію та повномасштабну війну в Україні, за останні роки волинська громадськість все ж продовжувала традиційно вшановувати пам'ять козаків та селян – повстанців, які героїчно загинули під час однієї з найбільших битв у історії середньовічної Європи – під Берестечком в 1651 році. У сузір'ї талановитих українських полководців, які разом Гетьманом Богданом Хмельницьким вели у ті часи козацькі та селянські полки супроти ворогів України був ряд таких, що могли конкурувати за впливовістю та авторитетом навіть з самим, як звагим в народі, батьком Хмелем [2, с. 62]. Тут можна згадати полководців Данила Нечая, Максима Кривоноса, Мартина Пушкаря, Івана Виговського та ряд інших. Але у цій національно-визвольній війні за утворення своєї держави в середині XVII століття у пам'яті українського народу окреме місце займає один з них - полковник Іван Богун. При всій сучасній романтизації цього періоду, все ж варто не забувати відомий висновок М.С. Грушевського, що з ряду причин наслідком цього славного і водночас трагічного періоду нашої історії була «... кривава руїна, облита слізьми і потом, хаотична і невдала у своїх досягненнях доба ...» [24, с. 6]. І все ж у тій, ще не до кінця зрозумілій нам, нащадкам, круговерті політичної боротьби, жорстоких битв з військами ряду сусідніх держав та й під час внутрішніх усобиць і зрад, ряд дослідників тієї доби вважають Івана Богуну «однією з найчистіших постатей в козацькій історії» [9, с. 93]. Про цього талановитого та хитрого і кмітливого полководця написані десятки історичних досліджень та художніх творів, його майже «демонічний» образ знайшов своє місце в кінематографії, зокрема, у відомому польсько – українському фільмі «Вогнем і мечем». Разом з тим, в історії його життя має місце ряд «білих плям», які або не знайшли свого